

Grzegorz Gworys¹

 <https://orcid.org/0009-0007-5853-8072>

Celowość wprowadzenia odpowiedzialności karnej 14-latków

The Purposefulness of Introducing Criminal Liability for 14-Year-Olds

1. Wprowadzenie

Ustawa nowelizująca², która dodała do k.k.³ art. 10 § 2a, weszła w życie 1 października 2023 r. Zgodnie z tym przepisem nieletni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat, dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 k.k., może odpowiadać na zasadach określonych w k.k., o ile okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego. W poprzednim stanie prawnym pociągnięcie takiego nieletniego do odpowiedzialności mogło nastąpić tylko na zasadach określonych w u.w.r.n.⁴

¹ Grzegorz Gworys – mgr, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, aplikant sędziowski / M.A., graduate of the Faculty of Law and Administration, Jagiellonian University in Krakow, judicial trainee. Wkład/Contribution: 100%.

✉ grzegorz.gworys@alumni.uj.edu.pl

² Ustawa z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600, dalej: nowelizacja k.k.

³ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553, dalej: Kodeks karny, k.k.

⁴ Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz.U. 2022, poz. 1700, dalej: u.w.r.n.

Obniżenie granicy wieku odpowiedzialności karnej stanowi podstawę do rozważań na temat celów takiego rozwiązania, a także ogólnego sposobu określenia tej granicy przez ustawodawcę. Należy bowiem pamiętać o dyrektywie nakazującej sądowi, żeby przy wymierzaniu kary nieletniemu kierował się przede wszystkim tym, aby sprawcę wychować (art. 54 § 1 k.k.). Podobne regulacje zawiera ratyfikowana przez Polskę Konwencja o prawach dziecka⁵, która stawia wymogi, aby we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez sądy, sprawą nadrzędną było najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka (art. 3 ust. 1 Konwencji), a także aby każde dziecko uznane winnym pogwałcenia prawa karnego było traktowane w sposób umacniający w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób oraz uwzględniający celowość sprzyjania jego reintegracji dla podjęcia przez nie konstruktywnej roli w społeczeństwie (art. 40 ust. 1 Konwencji). W niniejszym opracowaniu zostaną przeanalizowane przesłanki odpowiedzialności karnej 14-latka, z wyszczególnieniem najważniejszych problemów, które mogą pojawić się przy ich wykładni. W dalszej części artykułu zostaną przedstawione argumenty przemawiające za i przeciw wprowadzeniu art. 10 § 2a k.k., a także zostanie dokonana ocena celowości takiej zmiany normatywnej. Tekst ma na celu przede wszystkim zaprezentowanie problematyki związanej z obniżeniem granicy wieku odpowiedzialności karnej oraz skłonienie do refleksji nad istotą tej granicy.

2. Przesłanki odpowiedzialności karnej 14-latka

Możliwość pociągnięcia 14-latka do odpowiedzialności karnej została ograniczona kilkoma przesłankami, które zawężają zakres zastosowania tej instytucji, gdyż wymagane jest ich łączne spełnienie. Jest to niezbędne ze względu na niebezpieczeństwo związane z ukaraniem nieletniego na zasadach określonych w k.k.⁶ – liczne dysfunkcje powiązane z izolacją w zakładzie karnym⁷ mogą wywierać szczególny wpływ na tak młodą

⁵ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526, dalej: Konwencja; należy zaznaczyć, że w rozumieniu Konwencji „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność (art. 1).

⁶ Zwraca na to uwagę także T. Gardocka, *Opinia...*, s. 2–3.

⁷ G. Szczygiel, *Cele...*, s. 523–530; zob. także: J. Śliwowski, *Tendencje...*, s. 17.

osobę. Interpretacja owych przesłanek jest łatwiejsza o tyle, że większość z nich pojawia się także w art. 10 § 2 k.k., który znalazł się już w pierwotnym tekście ustawy. W doktrynie wykształciły się zatem określone poglądy na ich temat, choć należy pamiętać, że wykładnia tożsamych pojęć zawartych w art. 10 § 2 oraz art. 10 § 2a k.k. może być różna, za czym przemawia odmienny zakres owych przepisów.

Pierwszą przesłanką zawartą w art. 10 § 2a k.k., konstytuującą cały przepis, jest **wiek sprawcy**. Ustawa wymaga, aby nieletni dopuścił się określonego czynu zabronionego po ukończeniu 14 lat, ale przed ukończeniem 15 lat. Do ustalenia tej przesłanki konieczne będzie zastosowanie art. 112 k.c.⁸, zgodnie z którym przy obliczaniu wieku osoby fizycznej termin upływa z początkiem jego ostatniego dnia⁹. Oznacza to, przykładowo, że osoba urodzona 1 lipca 2010 r. będzie spełniać wyrażony w art. 10 § 2a k.k. warunek wieku od pierwszych chwil dnia 1 lipca 2024 r. do ostatnich chwil dnia 30 czerwca 2025 r. Należy podkreślić, że z perspektywy omawianego przepisu relewantny jest jedynie wiek sprawcy w chwili popełnienia przestępstwa, a nie w chwili orzekania czy wykonania kary.

Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany (art. 6 § 1 k.k.). Decydujący jest przy tym końcowy moment realizacji znamion typu czynu zabronionego¹⁰. Oznacza to, że jeśli nieletni podjąłby pierwsze czynności przestępne przed ukończeniem 14 lat, natomiast zakończył je już po osiągnięciu tego wieku, to mógłby być pociągnięty do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2a k.k. Analogicznie byłoby w przypadku ukończenia 15 lat i rozgraniczenia zakresu zastosowania art. 10 § 2 oraz art. 10 § 2a k.k.

Odpowiedzialność 14-latka na zasadach określonych w k.k. może nastąpić tylko wtedy, gdy dopuszcza się on czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 k.k. Chodzi więc o **kwalifikowane postacie zabójstwa**: zabicie człowieka ze szczególnym okrucieństwem (art. 148 § 2 pkt 1 k.k.),

⁸ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. 1964, nr 16, poz. 93.

⁹ Zob. K. Burdziak, *Sposób...*, s. 135–140; odmiennie i nietrafnie: M. Nawrocki, *O sposobie...*, s. 85–95.

¹⁰ W tym kierunku zmierzają poglądy wyrażone w literaturze, zob. np. A. Zoll, w: *Kodeks...*, s. 133. Na poparcie tej tezy można również przytoczyć treść niedawno wprowadzonego art. 101 § 3a k.k.

w związku z wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem (art. 148 § 2 pkt 2 k.k.), w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie (art. 148 § 2 pkt 3 k.k.), z użyciem materiałów wybuchowych (art. 148 § 2 pkt 4 k.k.), a także zabicie jednym czynem więcej niż jednej osoby, zabicie człowieka przy wcześniejszym prawomocnym skazaniu za zabójstwo (w zasadzie niemożliwe do zastosowania) oraz zabicie funkcjonariusza publicznego podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego (art. 148 § 3 k.k.).

Problemy może rodzić sytuacja rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy (art. 11 § 2 k.k.), a więc gdy czyn nieletniego realizuje znamiona kwalifikowanego zabójstwa, ale także innego typu czynu zabronionego. Na gruncie art. 10 § 2 k.k. w doktrynie i orzecznictwie dominuje pogląd, zgodnie z którym zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej jest w takiej sytuacji niemożliwe¹¹ – przeciwne stanowisko prezentuje A. Zoll¹². Nie ulega wątpliwości, że 14-latek może ponieść odpowiedzialność karną tylko za dopuszczenie się kwalifikowanego zabójstwa. Z tego powodu powoływanie w kwalifikacji prawnej jakiegokolwiek innego przepisu ustawy byłoby bezcelowe – jakkolwiek w pełniejszy sposób obrazowałoby to czyn, którego dopuścił się sprawca, to i tak jego odpowiedzialność karna oparta byłaby wyłącznie na art. 148 § 2 lub 3 k.k. W odniesieniu do art. 10 § 2a k.k. stosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej z którymkolwiek typem czynu zabronionego, innym niż wymienione w tym przepisie, jest zatem wykluczone.

Przy interpretacji art. 10 § 2 k.k. wątpliwości nastręczała także sytuacja, w której przestępstwo wymienione w ustawowym katalogu zostało popełnione w warunkach czynu ciągłego (art. 12 § 1 k.k.), a wiek sprawcy był inny w początkowym i końcowym momencie popełniania takiego czynu zabronionego¹³. Problem ten nie znajdzie zastosowania do art. 10 § 2a k.k. – z uwagi na wymóg tożsamości pokrzywdzonego

¹¹ Zob. M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks...*, 2015, s. 46; W. Kotowski, B. Kurzępa, *Komentarz...*, komentarz do art. 10 k.k.; J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 92–93; wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 19 czerwca 2001 r., II AKa 218/01; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 21 kwietnia 2005 r., II AKa 114/05.

¹² Zob. A. Zoll, w: *Kodeks...*, s. 179–180.

¹³ Zob. P. Górecki, *Komentarz...*, s. 252; A. Zachuta, *Przestępstwo...*, s. 67; M. Maraszek, *Wiek odpowiedzialności...*; wyrok Sądu Najwyższego z 29 września 2009 r., III KK 105/09.

przy zamachu na dobro osobiste nie jest możliwe popełnianie zabójstw kwalifikowanych w warunkach czynu ciągłego.

W zakresie zastosowania art. 10 § 2a k.k. mieści się zarówno dokonanie kwalifikowanego zabójstwa, jak i jego usiłowanie (art. 13 k.k.) – na gruncie art. 10 § 2 k.k. kwestia ta nie budzi w doktrynie wątpliwości. 14-latek nie może natomiast ponosić odpowiedzialności karnej za nowo wprowadzone przygotowanie do zabójstwa (art. 148 § 5 k.k.), gdyż jest to typ określony w przepisie niewymienionym w art. 10 § 2a k.k. Przemawia też za tym znacznie mniejszy stopień bezprawia zachowania polegającego na czynieniu przygotowań do zabójstwa, nawet kwalifikowanego, nieuzasadniający takiego obniżenia granicy wieku odpowiedzialności karnej.

Kontrowersyjne jest to, czy odpowiedzialność 14-latka za kwalifikowane zabójstwo obejmuje jedynie formy sprawcze (art. 18 § 1 k.k.), czy również niesprawcze, a więc podżeganie (art. 18 § 2 k.k.) i pomocnictwo (art. 18 § 3 k.k.). Na gruncie art. 10 § 2 k.k. większość doktryny stoi na stanowisku, że nieletni może być pociągnięty do odpowiedzialności także za niesprawcze formy przestępnego działania¹⁴. Odrzucają natomiast możliwość stosowania art. 10 § 2 k.k. do podżegacza i pomocnika A. Zoll¹⁵ oraz Ł. Pohl¹⁶. W odniesieniu do art. 10 § 2a k.k. należy opowiedzieć się za drugim z przedstawionych stanowisk. Podżeganie i pomocnictwo stanowią przestępstwa *sui generis*, cechując się odmienną od sprawstwa kwalifikacją prawną oraz zestawem znamion. Należy pamiętać, że odpowiedzialność karna 14-latka (oraz ogólnie odpowiedzialność karna nieletnich) ma charakter wyjątkowy i w konsekwencji nie powinna podlegać wykładni rozszerzającej¹⁷. Ponadto niezależnie od tego, że ustawodawca zrównał zagrożenie karą dla sprawstwa oraz podżegania i pomocnictwa (art. 19 § 1 k.k.), niesprawcze formy przestępnego działania z reguły są obarczone mniejszym ładunkiem bezprawia i będą świadczyć o mniejszej demoralizacji nieletniego.

¹⁴ Zob. M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks...*, 2015, s. 48; A. Wąsek, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 10 k.k., teza 2; A. Marek, *Kodeks...*, s. 45–46; P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, *Komentarz...*, s. 370; M. Kulik, A. Wąsek, w: *Kodeks...*, s. 66; M. Kulik, *Czy nieletni...*, s. 129–146.

¹⁵ Zob. A. Zoll, w: *Kodeks...*, s. 181.

¹⁶ Zob. Ł. Pohl, *Istota...*, s. 79; autor idzie o krok dalej, odrzucając możliwość zastosowania art. 10 § 2 k.k. także do sprawcy polecającego i sprawcy kierowniczego.

¹⁷ Zob. J. Giezek, w: D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks...*, s. 93; wyrok Sądu Najwyższego z 8 września 1981 r., IV KR 193/81.

Dla pociągnięcia 14-latka do odpowiedzialności karnej niezbędne jest, aby przemawiały za tym **okoliczności sprawy**. Trafnie zauważa J. Lachowski, że pojęcie to ma zakres szerszy niż okoliczności popełnienia czynu¹⁸. Mieścić się w nim będą m.in.: motywacja i sposób zachowania się sprawcy, rodzaj i stopień naruszenia ciążących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu – a więc niektóre okoliczności wymienione w art. 53 § 2 k.k.¹⁹ Na okoliczności sprawy będą się składać także wszelkiego rodzaju okoliczności obciążające i łagodzące (w szczególności wymienione w nowo wprowadzonych art. 53 § 2a i art. 53 § 2b k.k.), a także warunki modalne. Pojęcie to należy rozumieć szeroko – ze względu na wyjątkowy charakter odpowiedzialności karnej nieletnich niezbędne jest dokładne ustalenie wszelkich czynników, które mogą przemawiać za lub przeciw pociągnięciu 14-latka do takiej odpowiedzialności.

Za zastosowaniem art. 10 § 2a k.k. ma przemawiać także **stopień rozwoju** sprawcy. Nie ulega wątpliwości, że pod tym pojęciem należy rozumieć przede wszystkim rozwój fizyczny i psychiczny²⁰, a w ramach tego drugiego – rozwój intelektualny, moralny i emocjonalny²¹. Trafnie zauważa T. Bojarski, że chodzi tu o „przyspieszony rozwój młodego człowieka pozwalający na ocenę, że działał on ze świadomością obowiązującego systemu wartości”²². Uwagi te, poczynione na gruncie art. 10 § 2 k.k., znajdują pełne zastosowanie do odpowiedzialności karnej 14-latka – również taki nieletni musi cechować się przyspieszonym rozwojem, zwiększającym jego świadomość w zakresie kwalifikowanego zabójstwa, którego się dopuszcza, do takiego stopnia, że uzasadnione jest pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej pomimo niespełniania ogólnego kryterium wieku.

Oczywiste jest, że wiek metrykalny nie zawsze jest tożsamy z wiekiem rozwojowym²³ – spostrzeżenie to konstytuuje ogólną możliwość

¹⁸ Zob. J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 93.

¹⁹ Zob. M. Maraszek, *Odpowiedzialność...*, s. 128; autorka wskazuje jednak, że okolicznościami wymienionymi w art. 53 § 2 k.k. można posługiwać się jedynie odpowiednio.

²⁰ Zob. J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 93.

²¹ Zob. M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks...*, 2015, s. 46.

²² T. Bojarski, w: A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, T. Bojarski, *Kodeks...*, s. 80.

²³ Zob. M. Kowalewska-Łukuć, *Wina...*, s. 203–204.

pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności karnej. Zagadnienie odrębności psychofizycznej dzieci od osób dorosłych jest przedmiotem wielu badań²⁴ i było brane pod uwagę już w prawodawstwie państw starożytnych²⁵. Kluczową cechą rozwoju człowieka jest to, że przebiega on inaczej w każdym przypadku – do tej pory nie udało się określić jednolitej granicy wieku, po której przekroczeniu osoba uzyskuje pełną dojrzałość. Z tego powodu stopień rozwoju 14-letniego sprawcy ma istotne znaczenie dla ustalenia, czy powinien on ponosić odpowiedzialność karną.

Również **właściwości i warunki osobiste** 14-letniego sprawcy muszą przemawiać za pociągnięciem go do odpowiedzialności karnej. Na wstępie należy zaznaczyć, że „właściwości osobiste” i „warunki osobiste” to odrębne pojęcia. Pierwsze z nich oznacza okoliczności związane z samą osobą sprawcy, zaś drugie – pewne zewnętrzne czynniki, które są jednak ze sprawcą powiązane i wywierają na niego wpływ.

W zakresie właściwości osobistych sprawcy będą się mieścić między innymi: stan zdrowia, cechy charakteru, zainteresowania, postawy wobec istotnych wartości społecznych i stopień ich utrwalenia²⁶. Szczególne znaczenie z reguły będzie miał stopień demoralizacji sprawcy²⁷, który również zawiera się w tej kategorii. Magdalena Budyn-Kulik zwraca uwagę, że pojęcie właściwości osobistych nie pokrywa się z pojęciem osobowości (jest określeniem szerszym) i zalicza do jego zakresu między innymi poziom dojrzałości struktur poznawczych²⁸ – wydaje się jednak, że ta cecha powinna być brana pod uwagę przy ocenie stopnia rozwoju sprawcy.

Warunki osobiste sprawcy to szeroko rozumiane środowisko, w którym on przebywa²⁹. W kontekście sprawcy 14-letniego szczególne znaczenie będą miały jego stosunki rodzinne, sytuacja materialna, warunki bytowe, a także stopień zaspokojenia podstawowych potrzeb. To właśnie w tych czynnikach należy upatrywać przyczyn demoralizacji nieletniego oraz popełnienia przez niego przestępstwa. Z ujęciem takim nie zgadza

²⁴ Zob. V. Konarska-Wrzošek, *Prawny...*, s. 22–24.

²⁵ Zob. R. Dębski, J. Giezek, Z. Jędrzejewski, T. Kaczmarek, V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, Ł. Pohl, A. Szwarz, R. Zawłocki, w: *Nauka...*, s. 171–172.

²⁶ Zob. A. Zoll, w: *Kodeks...*, s. 182.

²⁷ Zob. T. Sroka, *Kodeks...*, s. 42; M. Kulik, A. Wąsek, w: *Kodeks...*, s. 66–67; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 5 listopada 2008 r., II AKa 87/08.

²⁸ M. Budyn-Kulik, *Wpływ...*, s. 45–62.

²⁹ Zob. A. Zoll, w: *Kodeks...*, s. 183; I. Zgoliński, w: *Kodeks...*, s. 397–398.

się M. Budyn-Kulik, która podnosi, że środowisko, w jakim przebywa nieletni sprawca, jest istotne dla jego kształtowania się, ale „trudno je określić mianem warunków osobistych”³⁰. Autorka nie przytacza jednak żadnej alternatywnej definicji omawianego pojęcia, w związku z czym ciężko jest się zgodzić z zaprezentowanym przez nią poglądem.

Przesłanką występującą wyłącznie w art. 10 § 2a k.k. jest **uzasadnione przypuszczenie**, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego. Chodzi tu więc o swego rodzaju negatywną prognozę kryminologiczną. Brak perspektywy korzystnej zmiany zachowania, postawy i osobowości 14-latka ma uzasadniać pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej³¹.

Zastosowanie art. 10 § 2a k.k. nie wymaga pewności czy przekonania co do negatywnej prognozy kryminologicznej, ale jedynie „uzasadnionego przypuszczenia”, a więc pojęcia nacechowanego zdecydowanie niższą dozą prawdopodobieństwa³². Konieczne jest ustalenie, na podstawie wszelkich okoliczności, czy istnieje duża szansa, że środki wychowawcze i poprawcze nie są w stanie zapewnić resocjalizacji 14-letniego sprawcy. Jest to o wiele mniej rygorystyczny wymóg niż zawarty w art. 6 u.w.r.n., zgodnie z którym wobec nieletniego kara może być orzeczona tylko w przypadkach określonych w ustawie, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego – wymagana jest pewność co do negatywnej prognozy kryminologicznej. Należy jednak uznać, że art. 10 § 2a k.k. stanowi *lex specialis* wobec ogólnej reguły określonej w art. 6 u.w.r.n.

Jerzy Lachowski skłania do refleksji poprzez zadanie pytania, czy w praktyce możliwe jest postawienie negatywnej prognozy kryminologicznej i przewidzenie nieskuteczności środków, które nie będą stosowane wobec nieletniego³³. Wątpliwości te wydają się uzasadnione – należy pamiętać, że u 14-latka osobowość dopiero się kształtuje, a jego rozwój psychofizyczny nie został zakończony. Niezwykle trudnym zadaniem jest przewidzenie, czy zastosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie będzie wystarczające dla resocjalizacji nieletniego

³⁰ M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks...*, 2015, s. 46–47.

³¹ Zob. J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 94.

³² Zob. M. Olęzałek, P. Bogacki, *Komentarz...*, komentarz do art. 10 k.k.

³³ Zob. J. Lachowski, w: *Kodeks...*, s. 94.

sprawcy³⁴ – z pewnością niewystarczającą podstawą do postawienia negatywnej prognozy kryminologicznej jest samo popełnienie kwalifikowanego zabójstwa. Wydaje się, że najbardziej prawdopodobną przesłanką, która będzie uzasadniać przypuszczenie, że zastosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie zapewni resocjalizacji 14-latka, jest uprzednie stosowanie wobec niego takich środków.

W art. 10 § 2 k.k. brak jest wymogu postawienia negatywnej prognozy kryminologicznej, natomiast ustawodawca wskazał, że pociągnięcie nieletniego do odpowiedzialności karnej może nastąpić w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne. Przesłanki te porównuje M. Budyn-Kulik, postulując wprowadzenie jednolitej przesłanki w obydwu przepisach (w brzmieniu z art. 10 § 2a k.k.) i twierdząc, że ich zakres jest zbieżny³⁵. Należy jednak zauważyć, że wskazanie zawarte w art. 10 § 2 k.k. ma charakter przykładowy, a więc do tego przepisu stosuje się ogólną regułę z art. 6 u.w.r.n. Negatywna prognoza kryminologiczna z art. 10 § 2a k.k. ma natomiast charakter obligatoryjny. Ujednolicenie omawianych przepisów w sposób proponowany przez autorkę zmieniłoby zakres art. 10 § 2 k.k. i pozwoliłoby – niekoniecznie słusznie – na zastosowanie go w większej liczbie przypadków.

Instytucja z art. 10 § 2a k.k. ma **charakter fakultatywny**. Nawet po zaistnieniu wszystkich przesłanek wymienionych w przepisie sąd może uznać, że 14-latek nie zasługuje na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej. Co trafnie zauważono w literaturze, omawiana instytucja w niektórych przypadkach będzie „podwójnie fakultatywna”³⁶. Jeśli bowiem w toku postępowania w sprawie nieletniego zostaną ujawnione okoliczności mogące uzasadniać pociągnięcie owego nieletniego do odpowiedzialności na zasadach określonych w art. 10 § 2a k.k., konieczne jest wydanie przez sąd rodzinny postanowienia w przedmiocie przekazania sprawy prokuratorowi (art. 67 ust. 1 u.w.r.n.).

Ocena okoliczności sprawy, a także stopnia rozwoju, właściwości i warunków osobistych sprawcy powinna nastąpić przez pryzmat

³⁴ Zob. A. Walczak-Żochowska, J. Dąbrowski, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 10 k.k., teza 64.

³⁵ Zob. M. Budyn-Kulik, w: *Kodeks...*, 2024, komentarz do art. 10 k.k., teza 12.

³⁶ Zob. A. Grześkowiak, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 10 k.k., teza 11.

negatywnej prognozy kryminologicznej³⁷. Oznacza to, że powinny być brane pod uwagę takie przesłanki, które wpływają na stopień demoralizacji sprawcy. Jeśli wykreują one uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji 14-latką, to sąd może rozważać pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej. Nie ulega wątpliwości, że powinien się przy tym kierować wyłącznie racjonalizacją indywidualnoprewencyjną³⁸.

Sąd, decydując się na zastosowanie art. 10 § 2a k.k., powinien ustalić, że 14-latek zasługuje na potraktowanie go jak dorosłego, a nie zasługuje na traktowanie go jak nieletniego³⁹. Taka ocena nie może mieć charakteru abstrakcyjnego, ale powinna być poparta odpowiednimi badaniami, w szczególności opinią psychologiczną⁴⁰. Nie wydaje się bowiem możliwe, aby sąd samodzielnie, bez posiłkowania się opiniami biegłych, był w stanie poprawnie ocenić wszelkie cechy 14-latką, które uzasadniają pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej. Nawet przy udziale ekspertów skonstruowanie profilu psychologicznego sprawcy może być utrudnione, gdyż zawsze będzie to osoba w bardzo młodym wieku.

Wszystkie wskazane wyżej okoliczności stanowią dodatkowe warunki, po spełnieniu których 14-latek może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej. Co oczywiste, niezbędne jest także zaistnienie przesłanek ogólnych, takich jak bezprawność, karalność i karygodność czynu oraz zawinienie po stronie sprawcy.

Na zakończenie warto określić **wymiar kary**, która będzie grozić 14-latkowi odpowiadającemu na podstawie art. 10 § 2a k.k. Kwalifikowane zabójstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 15 (i nie dłuższy od lat 30 – art. 37 k.k.) albo karą dożywotniego pozbawienia wolności. Tej drugiej kary nie można jednak orzec wobec nieletniego sprawcy (art. 54 § 2 k.k.). Sąd może również zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 10 § 3 k.k.), co w tym przypadku

³⁷ Zob. A. Zoll, w: *Kodeks...*, s. 181–182; autor stawia podobną tezę na gruncie art. 10 § 2 k.k.

³⁸ Zob. B. Stańdo-Kawecka, *Prawo...*, s. 307–309; wyrok Sądu Najwyższego z 18 września 1984 r., III KR 237/84; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 18 marca 2004 r., II AKa 531/03.

³⁹ Zob. T. Bojański, w: *Kodeks...*, s. 80; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 27 września 2012 r., II AKa 245/12.

⁴⁰ Zob. M. Kulik, A. Wąsek, w: *Kodeks...*, s. 66–67; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 5 listopada 2008 r., II AKa 87/08.

będzie oznaczać wymierzenie kary pozbawienia wolności nie niższej niż jedna trzecia dolnej granicy ustawowego zagrożenia (art. 60 § 6 pkt 2 k.k.), a więc 5 lat. Kara wymierzona 14-latkowi może zatem przybrać postać kary pozbawienia wolności od 15 do 30 lat albo kary pozbawienia wolności od 5 do 15 lat – w przypadku nadzwyczajnego złagodzenia.

3. Celowość zmiany

Wprowadzenie odpowiedzialności karnej 14-latków za kwalifikowane zabójstwa powoduje konieczność wartościowania dwóch przeciwstawnych sobie racji. Za takim rozwiązaniem przemawia ochrona życia, które jest najważniejszym dobrem prawnym. W opozycji do niej stoi ochrona nieletnich przed wszelkimi negatywnymi skutkami izolacji w zakładzie karnym⁴¹, a także troska o ich wychowanie. Celowość obniżenia dolnej granicy wieku odpowiedzialności karnej powinna być oceniana w szczególności przez pryzmat tych wartości.

W uzasadnieniu projektu nowelizacji k.k. wskazano, że wprowadzenie odpowiedzialności karnej 14-latków spełnia europejskie standardy, jako że w niektórych krajach (Anglia, Walia, Szwajcaria, Irlandia Północna) do odpowiedzialności karnej można pociągnąć już nieletniego, który ukończył lat dziesięć⁴². Stwierdzenie to nie uwzględnia jednak, że w owych państwach wobec tak młodych sprawców nie stosuje się kary pozbawienia wolności, a jedynie środki wychowawcze⁴³. Ponadto zasadne wydaje się, aby porównywać minimalny wiek odpowiedzialności karnej do wieku pełnoletności. Skoro ustawodawca wskazuje, że po ukończeniu pewnej liczby lat osoba jest rozwinięta na tyle, aby móc w pełni uczestniczyć w obrocie cywilnoprawnym, to racjonalnie można twierdzić, że poziom rozwoju wymagany do ponoszenia odpowiedzialności karnej nie jest od tej granicy znacznie oddalony. W przypadku dużej różnicy między tymi dwiema wartościami (a cztery lata to z pewnością duża różnica) zachodzi poważna wątpliwość, czy w jakiegokolwiek sytuacji zastosowanie przepisu o wyjątkowej odpowiedzialności karnej jest możliwe.

⁴¹ Zob. *Zalecenie...*

⁴² *Uzasadnienie...*, s. 7.

⁴³ Zob. K. Buczkowski, *Wymiar...*

Jerzy Pobochoa uznaje, że: „w populacji osób, które ukończyły 14 lat, a nie ukończyły 15 lat, mogą znajdować się osoby, które osiągnęły taki poziom rozwoju psychospołecznego, że posiadają rozeznanie co do popełnionego czynu zabójstwa, i dlatego mogą być pociągnięte za to do odpowiedzialności karnej”⁴⁴. Jakkolwiek twierdzenie to niewątpliwie jest prawdziwe, brak jest jednolitych kryteriów, według których można ów poziom rozwoju psychospołecznego ocenić. Należy pamiętać, że każdorazowy błąd w takiej ocenie może pociągnąć za sobą tragiczne skutki w postaci długotrwałej izolacji osoby, która ze względu na wiek nie jest do tego przystosowana. Problemem nie jest więc ustalenie, czy istnieją w ogóle tacy 14-latkowie, którzy są na tyle dojrzały, aby odpowiadać na zasadach określonych w k.k., ale czy w konkretnym przypadku możliwe jest stwierdzenie z całkowitą pewnością, że z takim właśnie 14-latkiem mamy do czynienia. Nie sposób zgodzić się przy tym z kategoryczną tezą postawioną w uzasadnieniu projektu nowelizacji k.k., że: „każda osoba, której rozwój psychospołeczny na to pozwala, powinna ponosić odpowiedzialność karną”⁴⁵. Przeciwno niej przemawia choćby to, że instytucja z art. 10 § 2a k.k. ma charakter fakultatywny, co jest całkowicie uzasadnione. Nawet gdyby – choć nie wydaje się to możliwe – udało się z pewnością stwierdzić, że 14-latek jest na tyle dojrzały, że orzeczenie kary pozbawienia wolności jest wobec niego najwłaściwsze, to wciąż zasadne jest zastanowienie się nad możliwością uchronienia go od wszelkich negatywnych skutków dla jego psychiki i dalszego rozwoju, które taka kara ze sobą niesie. Ponadto absurdalne i bulwersujące byłoby pociągnięcie do odpowiedzialności karnej, przykładowo, wyjątkowo rozwiniętego 8-latka, choć – zgodnie z twierdzeniem autora uzasadnienia – powinien on taką odpowiedzialność ponosić.

Problem oceny stopnia rozwoju psychospołecznego sprawcy jest nieodzownie związany z winą będącą elementem struktury przestępstwa (art. 1 § 3 k.k.). Chodzi tu o odpowiedź na pytanie, czy 14-latkowi można – zgodnie z powszechnie przyjmowaną czystą normatywną teorią winy⁴⁶ – postawić zarzut, że nie dał posłuchu normie prawnej, mimo że takiego posłuchu można było od niego wymagać. Należy podkreślić,

⁴⁴ J. Pobochoa, *Psychiatryczne...*, s. 7.

⁴⁵ *Uzasadnienie...*, s. 7.

⁴⁶ Zob. D. Świecki, *Wina...*, s. 6–7; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 3 listopada 2004 r., K 18/03.

że ustawodawca, ustanawiając dolną granicę wieku odpowiedzialności karnej, nie przesądza, że osobie młodszej nie można postawić zarzutu zawinionego zachowania, ale wyłącza – z uwagi na pewne założenia aksjologiczne – możliwość rozważania stawiania takiego zarzutu⁴⁷. Innymi słowy, nie sposób twierdzić, że żaden czyn popełniony przez 14-latka nie może być zawiniony⁴⁸, podobnie jak niezasadna byłaby teza, że żaden 14-latek nie osiągnął na tyle wysokiego stopnia rozwoju psychospołecznego, aby rozpoznać znaczenie dokonanego przestępstwa. Ponieważ jednak wina jest elementem silnie subiektywnym, niezbędna jest każdorazowo dokładna analiza tego, czy osobie tak młodej można postawić zarzut zawinionego zachowania. Oznacza to, że przed organami procesowymi postawiono bardzo trudne zadanie, gdyż skutki błędu w takiej ocenie będą niezwykle dotkliwe. Jakkolwiek młody wiek nie stanowi *per se* przesłanki wyłączającej możliwość przypisania winy sprawcy przestępstwa, to powinien każdorazowo powodować ostrożniejsze podejście do kwestii badania zaistnienia tego elementu przez sąd.

Racjonalizacji obniżenia wieku odpowiedzialności karnej można szukać także w teorii akceleracji rozwoju⁴⁹, zgodnie z którą współcześnie proces dojrzewania dzieci zachodzi szybciej niż w przeszłości⁵⁰. Należy przy tym zaznaczyć, że zachodzą wątpliwości co do stopnia owej akceleracji w odniesieniu do poszczególnych sfer rozwoju człowieka, a nawet samo istnienie tego zjawiska może być kwestionowane. Niezasadne i niebezpieczne byłoby wyciąganie z ogólnej teorii wniosków w jednostkowym przypadku – każdorazowo zachodzi bowiem konieczność zbadania stopnia rozwoju konkretnego 14-letniego sprawcy, co musi nastąpić w oderwaniu od jakichkolwiek badań i statystyk. Nie można kreować domniemania, że ze względu na powszechne przyspieszenie procesu dojrzewania jest bardzo prawdopodobne, iż nieletni osiągnął odpowiedni poziom rozwoju psychospołecznego pozwalający na ponoszenie przez niego odpowiedzialności karnej – takie założenie mogłoby w szkodliwy sposób wpłynąć na rzeczywistą ocenę owego poziomu

⁴⁷ Zob. A. Barczak-Oplustil, *Sporne...*, s. 87–88.

⁴⁸ Odmienny pogląd zdają się prezentować autorzy z Krakowskiego Instytutu Prawa Karnego, którzy twierdzą, że wprowadzenie art. 10 § 2a k.k. narusza konstytucyjną zasadę winy; zob. A. Barczak-Oplustil, M. Małecki, S. Tarapata, M. Iwański, *Populistyczna...*, s. 5.

⁴⁹ Zob. A. Grześkowiak, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 10 k.k., teza 26.

⁵⁰ Zob. Z. Ignasiak, T. Stawińska, *Akceleracja...*, s. 109–113; A. Kopik, *Pedagogiczne...*

rozwoju. W zależności od poglądu na temat stopnia i intensywności omawianego zjawiska w danym społeczeństwie można by szybko dojść do wniosku, iż zasadne jest dalsze obniżanie minimalnej granicy wieku odpowiedzialności karnej lub poszerzanie katalogu przestępstw, za które nieletni może odpowiadać na zasadach określonych w k.k., co z kolei godziłoby w standard zapewnianej dzieciom ochrony. Abstrahując więc od słuszności samej teorii akceleracji, należy uznać, że nie powinna ona stanowić podstawy do wprowadzania zmian wieku odpowiedzialności karnej.

Paradoksalne może się wydawać, że ustawodawca jednocześnie przyjmuje, że żadna osoba poniżej 15. roku życia nie jest na tyle dojrzała, aby skutecznie podjąć decyzję o dobrowolnym obcowaniu płciowym (w konsekwencji obcujący płciowo z taką osobą podlega karze – art. 200 § 1 k.k.) oraz że istnieją 14-latkowie na tyle dojrzały, aby ponosić odpowiedzialność na zasadach określonych w k.k.⁵¹ Należy zauważyć, że o ile w obu przypadkach relewantny jest poziom rozwoju psychicznego i emocjonalnego (choć dotyczą one różnych aspektów tego rozwoju), to obcowanie płciowe wymaga także adekwatnego poziomu rozwoju fizycznego. Skoro jednak ustawodawca chroni nieletnich przed skutkami zbyt wczesnej inicjacji seksualnej, to niewątpliwie powinien chronić ich także przed ujemnymi następstwami kary pozbawienia wolności. Co wskazano wyżej, wątpliwości budzi, czy ograniczenia zastosowania art. 10 § 2a k.k., a w szczególności trudności w ocenie, czy będą one w konkretnej sprawie zachodzić, tworzą dostateczny stopień takiej ochrony. W przypadku ustalania przez prawodawcę różnych granic wiekowych (tak jak przy wspomnianej już pełnoletności) zawsze należy zbadać różnicę między nimi i ocenić, czy jest ona możliwa do zaakceptowania w perspektywie racjonalizacji wprowadzenia każdej z nich.

Należy również zastanowić się nad zasadnością doboru katalogu przestępstw, za których popełnienie 14-latek może ponosić odpowiedzialność karną. W art. 10 § 2a k.k. został on zawężony do kwalifikowanych postaci zabójstwa – nie ulega wątpliwości, że dokonanie tego typu czynów świadczy o wysokim stopniu demoralizacji nieletniego. Niekoniecznie przekłada się to jednak na stopień jego rozwoju psychospołecznego. Istnieją typy czynów zabronionych, których dokonanie wymaga

⁵¹ Zob. J. Giezek, D. Gruszecka, K. Lipiński, *Opinia...*, s. 95.

niezwykle wysokiego poziomu rozwoju – wskazać tu można przykładowo wzięcie zakładnika (art. 252 § 1 k.k.) czy kierowanie zorganizowaną grupą przestępczą (art. 258 § 3 k.k.). Wykluczenie tego typu przestępstw z zakresu art. 10 § 2a k.k. jest podyktowane ideą uzasadniającą wprowadzenie tego przepisu – koniecznością ochrony najważniejszego dobra prawnego, jakim jest życie.

Owa idea nie uzasadnia jednak wyłączenia z katalogu przestępstw mogących skutkować pociągnięciem 14-latka do odpowiedzialności karnej typu podstawowego zabójstwa (art. 148 § 1 k.k.). Bez trudu można wyobrazić sobie przypadek, w którym 14-letni sprawca zwykłego zabójstwa cechuje się wyższym stopniem demoralizacji i rozwoju psychospołecznego niż jego rówieśnik, który popełnia, przykładowo, zabójstwo z użyciem materiałów wybuchowych (art. 148 § 2 pkt 4 k.k.). W tym ujęciu w większym stopniu zasługiwałby on na pociągnięcie do odpowiedzialności na zasadach określonych w k.k., a jednak – ze względu na uregulowanie art. 10 § 2a k.k. – takiej odpowiedzialności nie mógłby ponosić. Należy zaznaczyć, że powyższe rozważania nie mają na celu kreowania argumentów na rzecz poszerzenia katalogu przestępstw, za które 14-latek miałby odpowiadać karnie. Ich istotą jest natomiast zwrócenie uwagi na niebezpieczeństwo wiążące się z istnieniem tak wybiórczo ukształtowanego zakresu art. 10 § 2a k.k., powiązane także z wysokim ustawowym zagrożeniem karą. Trudna do zaakceptowania jest bowiem sytuacja, w której spełnienie przez sprawcę jednego dodatkowego znamienia decyduje o tym, że zamiast stosować wobec niego środki poprawcze, sąd może skazać go na karę 30 lat pozbawienia wolności.

Zabójstwo kwalifikowane jest zagrożone bardzo wysoką karą – bez zastosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary może ona wynieść minimalnie 15 lat. Sprawca skazany przy zastosowaniu art. 10 § 2a k.k. może więc mieć w perspektywie pobyt w zakładzie karnym dłuższy niż jego dotychczasowe życie. W przypadku tak młodej osoby jest wielce prawdopodobne, że pociągnięcie to za sobą ogromne, negatywne skutki dla jej psychiki. Nawet przy nadzwyczajnym złagodzeniu minimalna kara to 5 lat pozbawienia wolności, co stanowi istotny ułamek dotychczasowego życia nieletniego sprawcy.

W 2020 r. za zabójstwo orzeczono prawomocnie kary lub inne środki wobec dwóch nieletnich. W 2019 r. były cztery takie przypadki,

a w 2015 r. – trzy⁵². Statystyki nie wskazują przy tym, ile z tych czynów zostało popełnionych przez 14-latków i nie wyróżniają poszczególnych postaci zabójstwa. Można jednak wnioskować, że przypadki, w których możliwy do zastosowania będzie art. 10 § 2a k.k., są niezwykle rzadkie. Z tego powodu wątpliwe jest, czy obniżenie granicy wieku odpowiedzialności karnej w ogóle realizuje postulat ochrony dobra prawnego w postaci życia. Marginalne znaczenie dokonanej zmiany normatywnej wskazuje natomiast, iż ma ona charakter wyłącznie populistyczny.

Wprowadzenie art. 10 § 2a k.k. jest wyjątkowo groźne z perspektywy społecznej, co trafnie podkreślają M. Olęzałek i P. Bogacki⁵³. Poddanie 14-letniego sprawcy długotrwałej izolacji w zakładzie karnym niesie za sobą duże prawdopodobieństwo pogłębienia się jego demoralizacji. Odpowiednie działania terapeutyczne są natomiast jedyną szansą na resocjalizację takich osób. Skazanie nieletniego na karę pozbawienia wolności często może skutkować tym, że po opuszczeniu zakładu karnego popełni on kolejne przestępstwo, co oczywiście jest wysoce niepożądane społecznie. Przy takim ujęciu twierdzenie, że wprowadzenie wyjątkowej odpowiedzialności karnej 14-latków służy ochronie jakichkolwiek dóbr prawnych, zdaje się całkowicie tracić na wartości.

Niebezpieczeństwo omawianej zmiany normatywnej wiąże się także z nieostrością znamion, które cechują niektóre kwalifikowane zabójstwa⁵⁴. Przede wszystkim dotyczy to „szczególnego okrucieństwa” (art. 148 § 2 pkt 1 k.k.) oraz „motywacji zasługującej na szczególne potępienie” (art. 148 § 2 pkt 3 k.k.), których wykładnia budzi liczne kontrowersje w doktrynie i orzecznictwie. W połączeniu z nieostrością przesłanek zawartych w art. 10 § 2a k.k. oraz uznaniowością zastosowania tego przepisu wywołuje to wątpliwość, czy decyzja o pociągnięciu 14-latka do odpowiedzialności karnej nie będzie zależeć od subiektywnych odczuć konkretnego składu orzekającego. Taka sytuacja byłaby niemożliwa do zaakceptowania z uwagi na podkreślone wyżej istotne różnice między środkami poprawczymi a wysoką karą pozbawienia wolności. Godziłoby

⁵² *Rocznik...*, s. 170.

⁵³ Zob. M. Olęzałek, P. Bogacki, *Komentarz...*, komentarz do art. 10 k.k.; omawiany fragment został przez autorów zacytowany: *Opinia Stowarzyszenia...*, s. 2.

⁵⁴ Zob. A. Walczak-Żochowska, J. Dąbrowski, w: *Kodeks...*, komentarz do art. 10 k.k., teza 63; T. Gardocka, *Opinia...*, s. 2–3.

to nie tylko w funkcję gwarancyjną prawa karnego, ale też w standard zabezpieczenia prawidłowego wychowania nieletnich.

Tadeusz Bojarski poddaje analizie wyjątkowe obniżenie granicy wieku odpowiedzialności karnej do 15 lat, konkludując, iż rozwiązanie to było adekwatną reakcją na poważny wzrost przestępczości (w tym przestępczości nieletnich) w Polsce w latach 90. XX w.⁵⁵ Współcześnie poziom przestępczości jest wyraźnie niższy⁵⁶, a jednak ustawodawca wybrał ten moment, aby jeszcze bardziej obniżyć granicę wiekową odpowiadania na zasadach określonych w k.k. Kodeks karny z 1932 r.⁵⁷ w zasadzie nie przewidywał odpowiedzialności karnej nieletnich poniżej lat 17⁵⁸, zaś Kodeks karny z 1969 r.⁵⁹ pozwalał na pociągnięcie do odpowiedzialności na określonych w nim zasadach 16-latka. Aktualny k.k., przewidując wyjątkową odpowiedzialność karną 14-latka, w wyraźny sposób odbiega więc od historycznych ustaw karnych. Nawet przy założeniu, że taka zmiana jest uzasadniona, ciężko wskazać, dlaczego ustawodawca wybrał taki moment na jej dokonanie. Stosunkowo niższy poziom przestępczości pozwala wątpić, że było to podyktowane chęcią ochrony życia i po raz kolejny skłania ku przypuszczeniu, iż miało to podłoże wyłącznie populistyczne.

Warto się również zastanowić nad ogólnym celem minimalnej granicy wieku odpowiedzialności karnej. Wspomniana wcześniej Konwencja o prawach dziecka nakłada na państwa-strony obowiązek ustanowienia w swym ustawodawstwie takiej granicy, wskazując, że poniżej niej dzieci będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego (art. 40 ust. 3 lit. a Konwencji). Takie ujęcie

⁵⁵ Zob. T. Bojarski, w: T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa...*, s. 310–311; autor dokładnie opisuje także historię odpowiedzialności karnej i wykroczeniowej nieletnich w Polsce.

⁵⁶ *Rocznik...*, s. 149–154.

⁵⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571, dalej: k.k. z 1932 r.

⁵⁸ Od tej reguły wyjątek przewidywały art. 76 i 77 k.k. z 1932 r., pozwalające teoretycznie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej nawet sprawcy 13-letniego. Ich zastosowanie było jednak uwarunkowane osiągnięciem przez niego bardziej zaawansowanego wieku w chwili wszczęcia postępowania karnego lub rozpoczęcia wykonania wyroku, a ponadto było połączone z obligatoryjnym nadzwyczajnym złagodzeniem kary.

⁵⁹ Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94, dalej: k.k. z 1969 r.

pełni silną funkcję gwarancyjną, realizując między innymi zawarty w Konstytucji RP⁶⁰ postulat ochrony praw dziecka (art. 72 Konstytucji). Minimalna granica wieku jest jedyną obiektywną przesłanką pociągnięcia nieletniego do odpowiedzialności karnej. Jej brak skutkowałby całkowitym uzależnieniem losu dziecka od uznania sądu, który mógłby w niemal zupełnie arbitralny sposób zadecydować o jego przyszłości. Obniżanie tej granicy w oczywisty sposób zagraża realizacji wyrażanych przez nią postulatów, a więc każdorazowo musi być adekwatnie uzasadnione. W przeciwnym razie nie sposób stwierdzić, że uregulowanie ustawowe spełnia swój cel – zbyt niska granica wieku odpowiedzialności karnej jest prawie tożsama z brakiem takiej granicy.

4. Podsumowanie

Przeanalizowanie przytoczonych powyżej argumentów pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, że zmiana normatywna w postaci wprowadzenia art. 10 § 2a k.k. jest niecelowa oraz niebezpieczna. Niezwykle wątpliwe jest, czy w jakikolwiek sposób realizuje ona wyznaczony jej cel, a więc ochronę życia ludzkiego – bardziej przekonujące wydaje się twierdzenie, iż ma ona populistyczny charakter⁶¹ związany z oczekiwaniami społeczeństwa co do rygorystyczności prawa karnego. Uznaniowość i nieostrość modelu odpowiedzialności karnej 14-latką powoduje natomiast, że wiąże się z nią liczne zagrożenia dla funkcji gwarancyjnej prawa karnego.

Zestaw przesłanek wymienionych w art. 10 § 2a k.k. budzi liczne wątpliwości interpretacyjne, a zastosowanie tego przepisu w dużej mierze będzie oparte na uznaniowości. Może to prowadzić do rozbieżności w orzecznictwie, co jest wysoce niepożądane ze względu na wartość praw dziecka jako dobra, które jest w takiej sytuacji narażone na naruszenie. Jakkolwiek dorobek wypracowany na gruncie art. 10 § 2 k.k. może okazać się pomocny, to należy pamiętać, że nowo wprowadzony przepis odnosi się do osoby o co najmniej rok młodszej, co w świetle jej bardzo

⁶⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, dalej: Konstytucja RP, Konstytucja.

⁶¹ Na populistyczny charakter omawianej zmiany normatywnej (jak i całej nowelizacji k.k.) szczególnie nacisk kładą autorzy z Krakowskiego Instytutu Prawa Karnego; zob. A. Barczak-Oplustil, M. Małecki, S. Tarapata, M. Iwański, *Populistyczna...*, s. 2–6.

młodego wieku jest różnicą kolosalną. Analogia wykładnicza musi więc w tym przypadku być stosowana z wyjątkową ostrożnością.

Omawiana zmiana normatywna jest niebezpieczna w szczególności ze względu na osoby, których dotyka. Co wskazano wyżej, izolacja w zakładzie karnym niesie za sobą liczne negatywne skutki dla psychiki i w większości przypadków jedynie pogłębia demoralizację – na 14-latka, a więc młodego człowieka, który przechodzi przez fazę najintensywniejszego rozwoju, może ona mieć wyjątkowo destrukcyjny wpływ. Znacznie zasadniejsze jest stosowanie wobec niego środków wychowawczych i poprawczych. *De lege ferenda* należy postulować uchylenie art. 10 § 2a k.k. i przywrócenie 15 lat jako dolnej granicy wieku ponoszenia odpowiedzialności karnej – być może należałoby się nawet zastanowić nad podwyższeniem tej granicy na wzór Kodeksu karnego z 1969 r. Do czasu takiej zmiany pozostaje natomiast mieć nadzieję, że nowy przepis nie będzie w ogóle stosowany, co szczęśliwie – ze względu na niską liczbę zabójstw popełnianych przez nieletnich – jest wielce prawdopodobne.

Streszczenie

Nowelizacja Kodeksu karnego z 2023 r. wprowadziła wyjątkową odpowiedzialność karną 14-latków. Przesłanki nowego przepisu budzą liczne wątpliwości interpretacyjne. Analiza istoty dolnej granicy wieku odpowiedzialności karnej pozwala stwierdzić, że zmiana jest niecelowa. Z uwagi na konieczność ochrony praw dziecka jest ona także niezwykle niebezpieczna.

Słowa kluczowe

nowelizacja Kodeksu karnego, wiek odpowiedzialności karnej, odpowiedzialność nieletnich, prawa dziecka, rozwój psychospołeczny

Summary

The 2023 amendment to the Polish Criminal Code introduced exceptional criminal liability for 14-year-olds. The rationale of the new provision raises numerous interpretive doubts. Analysis of the essence of the lower age limit of criminal responsibility allows us to conclude that the change is inexpedient. Given the need to protect children's rights, it is also extremely dangerous.

Keywords

amendment to the Polish Criminal Code, age of criminal responsibility, juvenile responsibility, children's rights, psychosocial development

Bibliografia / Bibliography

- Barczak-Oplustil A., Małecki M., Tarapata S., Iwański M., *Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, Kraków 2022, < <https://kipk.pl/eks-pertyzy/populistyczna-nowelizacja-prawa-karnego/> >.
- Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, z. 2.
- Bojarski T., w: A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, T. Bojarski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Bojarski T., w: T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Buczkowski K., *Wymiar Sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach*, Warszawa 2018.
- Budyn-Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024.
- Budyn-Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2015.
- Budyn-Kulik M., *Wpływ osobowości sprawcy na ocenę podstaw i zakresu odpowiedzialności karnej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, t. 43.
- Burdziak K., *Sposób ustalania dolnej granicy wieku odpowiedzialności karnej (polemika z M. Nawrockim)*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 5.
- Dębski R., Giezek J., Jędrzejewski Z., Kaczmarek T., Konarska-Wrzošek V., Lachowski J., Pohl Ł., Szwarc A., Zawłocki R., w: *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności. System Prawa Karnego. Tom 3*, red. R. Dębski, Warszawa 2017.
- Gardocka T., *Opinia dotycząca projektu zmian w Kodeksie karnym (druk sejmowy nr 2024, data projektu: 22 lutego 2022 r.)*, Warszawa 2022.
- Giezek J., Gruszecka D., Lipiński K., *Opinia na temat ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, Warszawa 2022.
- Giezek J., w: D. Gruszecka, K. Lipiński, G. Łabuda, J. Giezek, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Górecki P., *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu karnego*, w: P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Górecki P., Konarska-Wrzošek V., *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu karnego*, w: P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Grześkowiak A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024.
- Ignasiak Z., Sławińska T., *Akceleracja rozwoju i zmiany sekularne cech morfologicznych młodzieży wrocławskiej*, „Przegląd Antropologiczny” 1993, t. 56, z. 1–2.

- Konarska-Wrzošek V., *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013.
- Kopik A., *Pedagogiczne aspekty akceleracji rozwoju dzieci i młodzieży*, < http://fyzika.unipo.sk/wp-content/files/zbornik2008/clanky/Kopik_Aldona.pdf >, dostęp: 12 lutego 2024 r., w dniu wydania link nieaktywny.
- Kotowski W., Kurzępa B., *Komentarz do niektórych przepisów Kodeksu karnego*, w: W. Kotowski, B. Kurzępa, *Przestępstwa pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Kowalewska-Łukuć M., *Wina w prawie karnym*, Warszawa 2019.
- Kulik M., *Czy nieletni może odpowiadać karne za niewykonawcze postaci współdziałania przestępnego oraz formy stadialne poprzedzające dokonanie?*, „Studia Prawnicze” 2016, nr 4.
- Kulik M., Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2023.
- Maraszek M., *Odpowiedzialność karna nieletnich (art. 10 § 2 k.k., art. 13 i 91 u.niel.)*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 7–8.
- Maraszek M., *Wiek odpowiedzialności karnej w kontekście czynu ciągłego i ciągu przestępstw*, „Edukacja Prawnicza” 2011, nr 11.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Nawrocki M., *O sposobie ustalania dolnej granicy wieku odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2019, nr 9.
- Olężałek M., Bogacki P., *Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.*, Warszawa 2023.
- Opinia Stowarzyszenia Adwokackiego „Defensor Iuris” wobec projektu ustawy z 7.7.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki Nr 762, Senat RP X kadencji) z 15.7.2022 r., Słupsk 2022.
- Pobocho J., *Psychiatryczne i medyczne uwarunkowania ustalenia minimalnego wieku odpowiedzialności karnej*, opinia z 17 listopada 2021 r., zlecona przez Ministerstwo Sprawiedliwości.
- Pohl Ł., *Istota pomocnictwa w kodeksie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2000, nr 2.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2023.
- Sroka T., *Kodeks karny. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy*, Warszawa 2014.
- Stańdo-Kawecka B., *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007.
- Szczygieł G., *Cele wykonywania kary pozbawienia wolności – kilka refleksji*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, t. 43.
- Śliwowski J., *Tendencje abolicjonistyczne i skrajnie krytyczne w penitencjarystyce*, w: *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, t. I, red. B. Hołyst, Warszawa 1984.
- Świecki D., *Wina w prawie karnym materialnym i procesowym*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 11–12.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2024, Sejm IX kadencji.
- Walczak-Żochowska A., Dąbrowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2023.
- Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. O. Górniok, Warszawa 2006.

Zachuta A., *Przestępstwo ciągle – czyn ciągły i ciąg przestępstw*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 3.

Zalecenie Nr R (87) 20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznej na przestępczość nieletnich, Komitet Ministrów Rady Europy 1987.

Zgoliński I., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzonek, Warszawa 2020.

Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1-52*, red. W. Wróbel, Warszawa 2016.